

Н.В. ЧУВІКІНА

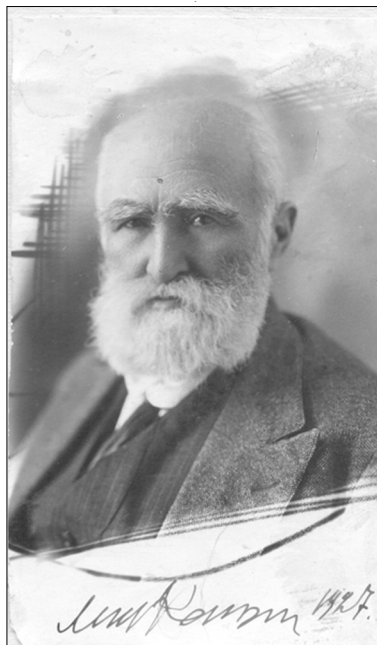
Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ДОКУМЕНТИ ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА М.Ф. КАЩЕНКА У МУЗЕЇ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО БОТАНІЧНОГО САДУ ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Описані документи, присвячені життю та діяльності одного з фундаторів та одного з перших академіків Української Академії наук Миколи Феофановича Кащенко, які зберігаються у Музеї історії Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Матеріали про життя і діяльність Миколи Феофановича Кащенко — одного з фундаторів Української Академії наук і одного з 12 перших її академіків — досі недостатньо представлені в музейних експозиціях, а його ім'я, на жаль, мало відоме науковій громадськості. Лікар за освітою, професор зоології за спеціальністю, М.Ф. Кащенко з 80 років свого життя 40 віддав "перетворенню живої природи, справі збагачення Сибіру і України новими рослинами" [7, 8]. В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського є фонд академіка М.Ф. Кащенко. Там зберігаються сотні унікальних документів (рукописи, світлини, фотонегативи та ін.). Але архів — це не музей, і доступ відвідувачів до цих документів обмежений.

Наукова діяльність Миколи Феофановича Кащенко була багатогранною. Він був ембріологом, зоологом, акліматизатором рослин, селекціонером, педагогом і організатором науки. Будучи непересічною

Микола Феофанович Кащенко

особистістю, талановитою і відданою науці людиною, справжнім ученим, він у кожній з галузей науки, де працював, залишив величезний науковий спадок.

Внесок Миколи Феофановича у створення колекцій та напрямів наукових досліджень Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України досі недостатньо висвітлений.

У Музеї історії, що нині створюється у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, є експозиція, присвячена життю та діяльності М.Ф. Кащенко. Адже ідеї Миколи Феофановича в галузі акліматизації рослин продовжують розробляти та втілюють у життя науковці саду.

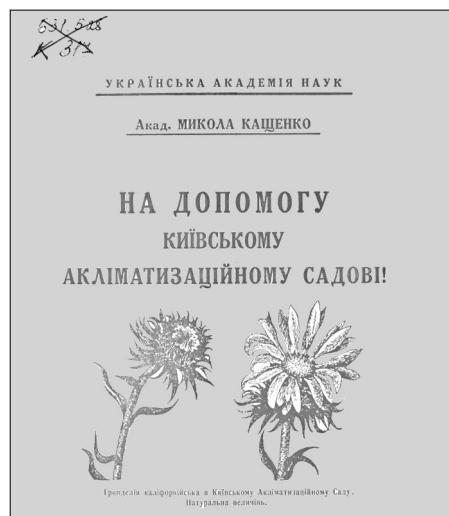
Після смерті М.Ф. Кащенко у 1935 р. ділянка землі з будівлями на вул. Мельникова, 45, 84, на якій був розташований Акліматизаційний сад — одна з перших установ Української Академії наук, де Микола Феофанович очолював кафедру акліматизації, входила до складу Інституту ботаніки АН УРСР. Тоді ж, у довоєнний період, почали переносити рослини з Лу-

к'янівки на Печерськ, на територію Нового ботанічного саду. А при обговоренні напрямів наукових досліджень Ботанічного саду у 1945 р. наголошувалося на втіленні в життя ідей академіка М.Ф. Кащенко.

Акліматизаційний сад академіка Кащенко на Лук'янівці з 1945 р. і до знищення у 1975 р. у зв'язку з будівництвом Вищої партійної школи був філіалом відділу акліматизації рослин Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (нині — Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України, НБС). Після 1975 р. колекції Акліматизаційного саду були перенесені з Лук'янівки на територію Ботанічного саду і в подальшому використані для створення нових зимостійких сортів плодкових культур [9].

Ветеран ботанічного саду, селекціонер, завідувач відділу акліматизації рослин у 1951—1980 рр. Іван Миронович Шайтан зробив великий внесок у формування Музею історії ботанічного саду. Серед переданих ним книжок, рукописів та світлин є багато матеріалів, які стосуються Акліматизаційного саду та особистості його фундатора — Миколи Феофановича Кащенко. Найцінніший з переданих ним експонатів — фотопортрет М.Ф. Кащенко з автографом ученого. На паспарту є напис: "Шановній співробітниці Клавдії Степанівні Калачевській Микола Кащенко 19/II 1927". К.С. Калачевська з 1923 по 1934 рік працювала на посаді старшого наукового співробітника Акліматизаційного саду. В ті роки вона була одним з найактивніших помічників Миколи Феофановича. У червні 1944 р. вона здійснила інвентаризацію рослин Акліматизаційного саду (вул. Мельникова, 84). Цей документ, разом з матеріалами інвентаризації 1946 р., проведеної І.М. Шайтаном, також зберігається у фондах музею.

Серед інших матеріалів, подарованих І.М. Шайтаном, — копії світлин М.Ф. Кащенко, брошури М.Ф. Кащенко "Плодоводство в Томском районе" (окремий відбиток із журналу "Плодоводство" за 1910 р.) з автографом вченого [6], "На допомогу київсько-

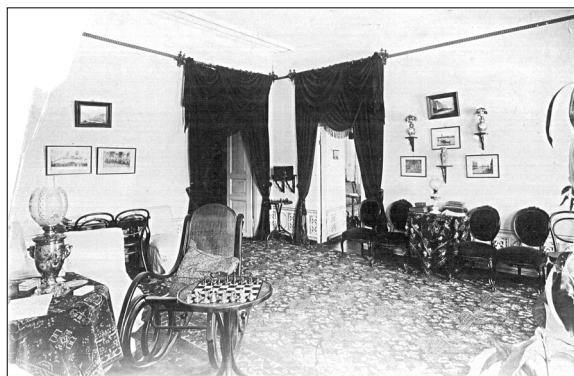

Брошура М.Ф. Кащенко "На допомогу київському акліматизаційному саду", 1925 р.

му акліматизаційному саду" (1925 р.) [4], видання київського Акліматсаду № 3 "Заходи" за 1929 р. [3], статті Миколи Миколайовича Гришка, присвячені науковій спадщині М.Ф. Кащенко у галузі акліматизації рослин [1, 2].

З наукової бібліотеки НБС було передано до Музею історії Ботанічного саду кілька книжок, що належали Миколі Феофановичу, з його автографами або присвятою автора.

У 2008 р. у музеї з'явилися нові дуже цінні експонати, подаровані Майєю Вадимівною Кащенко — онукою академіка.

Вітальня в будинку М.Ф. Кащенко в Томську

Адріан Феофанович
Кащенко

Галина Миколаївна
Кащенко

Марія Миколаївна
Кащенко

Ольга Миколаївна
Кащенко

Серед них родинні фотографії. На одній з них можна побачити інтер'єр вітальні у томському будинку вченого. Скромна кімната інтелігентної людини: книги, картини чи світлини з краєвидами на стінах, шаховий столик біля крісла-гойдалки. Молодший улюблений брат Миколи Феофановича — Адріан (1858–1921) — український письменник, автор численних історичних романів, присвячених темі українського козацтва, був звинувачений в українському буржуазному націоналізмі і, на жаль, майже не відомий сучасному читачу. У Миколи Феофановича з дружиною Ольгою Миколаївною було п'ять доньок та син Вадим. Молоді та красиві Марія, Галина та Ольга дивляться на нас зі старих світлин, зроблених ще в Томську. Всі діти допомагали Миколі Феофановичу доглядати за Акліматизаційним садом і в Томську, і в Києві. Часто вони були єдиною робочою силою, бо не було грошей для платні найманим робітникам. До 1922 р. Акліматизаційний сад був розташований на території Київського політехнічного інституту, де на той час М.Ф. Кащенко працював професором зоології. У 1922 р. перенесений на Лук'янівку [9]. На унікальній фотографії, зробленій 3 липня 1919 р. в Акліматизаційному саду на території Київського політехнічного інституту,

серед насаджень наперстянки і тангуського ревеня ми бачимо молодших дітей — Ксенію та Вадима. Старша донька Маргарита своє життя присвятила батькові. Отримавши біологічну освіту, вона була його найбільшою помічницею, а після смерті

Акліматизаційний сад у 1919 р. Біля рослин донька М.Ф. Кащенко Ксенія та син Вадим

батька продовжувала доглядати за рослинами в Акліматизаційному саду та писала спогади. Частина з них була надрукована в часописі Томського державного університету в 1950 р. [5]. Окремий відбиток цієї статті — також подарунок Майі Вадимівни.

Маргарита Миколаївна, Ольга Миколаївна та Майя Вадимівна Кащенко на території Акліма-тизаційного саду

На світлині, зробленій у 1957 р., на лавочці на території Аклімактизаційного саду на Лук'янівці сидять три жінки — представниці трьох поколінь родини: донька Маргарита, дружина Ольга Миколаївна та онука Майя Вадимівна.

Микола Феофанович Кащенко помер після тяжкої хвороби у 1935 р. і був похований на Лук'янівському кладовищі в Києві. При кладовищі, що нині є меморіальним, існує невеликий музей. Там також є матеріали, присвячені видатному вченому.

Могила М.Ф. Кащенка на Лук'янівському цвинтарі в Києві

У 2003 р. О.В. Романець захистила кандидатську дисертацію за спеціальністю "історія науки і техніки", детально дослідивши життя та діяльність академіка М.Ф. Кащенка [10]. Однак Микола Феофанович був

Маргарита Миколаївна Кащенко

настільки багатогранною та щедро обдарованою людиною, що його наукова спадщина може бути предметом дослідження не одного покоління науковців.

1. Гришко М.М. Академік Кащенко — видатний біолог-мічуринець. — К.: Вид-во АН УРСР, 1951. — 20 с.
2. Гришко Н.Н. Творець нових форм рослин Н.Ф. Кащенко // Известия АН СССР. Сер. биол. — 1951. — № 4. — С. 1—13.
3. Заходи. — К.: Видання Київського аклімактизаційного саду (при ВУАН). — 1929. — № 3.
4. Кащенко М. На допомогу Київському аклімактизаційному саду. — К.: Вид-во УАН, 1925. — 36 с.
5. Кащенко М.Н. Воспоминание о Н.Ф. Кащенко // Ученые записки Томского гос. ун-та. — 1950. — № 15. — С. 30—42.
6. Кащенко Н. Плодоводство в Томском районе. — СПб., 1910. — 24 с.
7. Клименко С.В. Микола Феофанович Кащенко // Укр. ботан. журн. — 1997. — 54, № 3. — С. 308—312.
8. Клименко С.В. Вклад академіка М.Ф. Кащенко у розвиток теорії і практики інтродукції рослин в Україні // Інтродукція рослин. — 2003. — № 4. — С. 3—16.
9. Клименко С.В., Чувікіна Н.В. Аклімактизаційний сад ім. М.Ф. Кащенка // Енциклопедія сучасної України. — К., 2001. — Т.1. — С. 299—300.
10. Романець О.В. М.Ф. Кащенко — вчений, педагог, організатор науки (1855—1935): Автореф. дис. ... канд. істор. наук. — К., 2003. — 19 с.

Н.В. Чувікіна

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина,
г. Киев

ДОКУМЕНТЫ О ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
АКАДЕМИКА Н.Ф. КАЩЕНКО В МУЗЕЕ
ИСТОРИИ НАЦИОНАЛЬНОГО
БОТАНИЧЕСКОГО САДА им. Н.Н. ГРИШКО
НАН УКРАИНЫ

Описаны документы, посвященные жизни и деятельности одного из основателей и одного из первых академиков Украинской Академии наук Николая Феофановича Кащенко, которые хранятся в Музее истории Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины.

N.V. Chuvikina

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

THE DOCUMENTS ABOUT LIFE AND WORK
OF ACADEMICIAN M.F. KASHCHENKO
IN THE MUSEUM OF THE HISTORY
OF THE M.M. GRYSHKO NATIONAL BOTANICAL
GARDENS OF THE NAS OF UKRAINE

The documents described in the paper are dedicated to life and work of Mykola Feofanovych Kaschenko, who was Academician, one of the first founders of the Ukrainian Academy of Sciences. These documents are exhibited in the Museum of History of M.M. Gryshko National Botanical Gardens of the NAS of Ukraine.